

A nyelv, a kultúra és a gondolkodás egymáshoz való viszonyának kérdése, az objektív valóság egyes kultúrák általi különböző interpretálásának az ismételt felfedezése az újkortól napjainkig (vö. Hegedűs J. 2000) újból és újból felveti a nyelvi determináltság („nyelvi relativizmus”) kérdését. Ennek létezik „erősebb” (Whorf-Sapir-hipotézis) és „gyengébb” változata. Ez utóbbi szerint a nyelv csupán hat a gondolkodásra, de nem határozza meg a kognitív struktúrát (Fekete-Pléh 2008). Létezik tehát a nyelv kategóriáinak gondolkodást befolyásoló szerepe: a kategorizáció irányíthatja a szelektív érzékelést, sőt még az egyén magatartását is (Péntek 1988, Martin 1964/1975). Vannak nyelvjárások, amelyekben erősebb a hajlam a metaforizációra, más nyelvjárásokban pedig inkább erősebb a hajlam az analízisre (Péntek nyomán Kiss 2000). A világ tényei interpretálásának megoszlása nemcsak a szókészletben, hanem pl. az időszemléletben, s ezáltal az igeidők kifejezésében is felelhető. Tágabb értelemben tehát a grammatikába is beleszól a világgép. Megjelenik-e ez és hogyan a nyelvjárási mondatalkotásban, jelesül a vonzatok eltérő alkalmazásában, a tematikus szerepek eltérő kiosztásában? Erre keresünk választ a tanulmányban, melynek anyagát a 2010-ben indult kutatás 129 kutatópontról beszerzett mondathasználata képezi. A tanulmányban többek között az azonos mezőbe sorolható szavak regionálisan eltérő vonzatkiosztása (megérkezést jelentő igék, a kérés fogalomkörébe tartozó igék stb.), a jelentésben meglévő tudattartalom eltérő voltának megfelelő regionális különbségek (harangoz stb.), tájszavak ismertségének vonzatalakító szerepe tárgyalatik. A térképekre vitt adatokból egyértelmű a mondatalkotásban megjelenő regionális különbség, amely több esetben is a meglévő nyelvjáráshatárokat erősíti. A következtetés inkább kérdésszerű: lehet-e gondolkodásbeli, „világlátási” különbség is az eltérő vonzathasználat mögött?